דברים* ג

א. „איכה אשא לבדי גו׳ הבו לכם אנשים חכמים ונבונים גו׳״[1], ופרש״י „נבונים[2] — מבינים דבר מתוך דבר, זו היא ששאל[3] אריוס את רבי יוסי מה בין חכמים לנבונים, חכם דומה לשולחני עשיר כשמביאין לו דינרין[4] לראות רואה וכשאין מביאין לו יושב ותוהא, נבון דומה לשולחני תגר כשמביאין לו מעות[4] לראות רואה וכשאין מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו״.

וצריך להבין:

החילוק בין חכם לנבון פירש רש״י לעיל (בפ׳ תשא), עה״פ[5] „ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי גו׳ ואמלא אותו רוח אלקים בחכמה ובתבונה גו׳״ — „בחכמה — מה שאדם שומע מאחרים ולמד, ובתבונה — מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד״, וא״כ מדוע צריך רש״י לחזור ולפרש „נבונים — מבינים דבר מתוך דבר״?

ואף שלכאורה הוא בפשטות — מפני שריבוי פרשיות (ריבוי זמן) מעת פירושו בפעם הא׳ — הרי כשם שלא חש רש״י לפרש כאן עוד פעם „שחכמים״ הם ה„שומעים מאחרים ולומדים״[6] (ובפשטות הוא משום שסומך על פירושו בפ׳ תשא), כך לא הי׳ לו לחזור ולפרש ש„נבונים״ היינו „מבינים דבר מתוך דבר״?

וביותר תמוה: בפ׳ תשא מסתפק רש״י בפירושם של התיבות „חכמה״ ו„תבונה״, ומדוע הוצרך להוסיף כאן משל, ולא עוד אלא משל באריכות ולא — הנמשל ובקיצור? ולאידך: אם יש צורך בביאור נוסף, על ידי משל כו׳ — הו״ל לרש״י לכותבו במקום שמפרש החילוק בין חכמה לתבונה בפעם הראשונה[7], בפ׳ תשא, ולא להמתין עד פ׳ דברים.

גם צריך ביאור:

א) מה ניתוסף ונתחדש בהבנת ההבדל בין חכמים לנבונים, על ידי המשל מ„שולחני עשיר״ ו„שולחני תגר״?

ב) אדרבה, לכאורה, המשל מ„שולחני

---

*) השייכות לשבת חזון (ועניני תשעה באב) — ראה לקמן סעיף ו.

1) פרשתנו א, יב־יג.

2) שם, יג.

3) ספרי כאן.

4) כ״ה בדפוסי רש״י הנפוצים — „דינרין . . מעות״. וצ״ע. ובכת״י רש״י שתח״י (וכן בדפוס א׳ וב׳ דרש״י) אין גירסא כזו.

5) לא, ב־ג.

6) בפרש״י לפנינו איתא „חכמים — כסופים״. והאריכו במפרשים בפירוש הדבר, ומאי טעמא הו־ציאו רש״י מידי פשוטו. אבל נראים דברי המפרשים (שם אפרים. משמרת הקודש. באר יצחק. ועוד) שהגירסא הנכונה בפרש״י היא (ע״ד הספרי כאן) „אנשים צדיקים כסופים״* (בהשמטת תיבת „חכ־מים״, או שתיבת „חכמים״ צ״ל חלק מהד״ה דפרש״י זה: חכמים נבונים . . מה בין כו׳) — היינו ש„כסופים״ הוא פירושו של „אנשים״ (ולא „חכמים״). ואכ״מ.

7) וצע״ק שלא פרש״י בפ׳ מקץ (שלפנ״ז) הלשון (מא, לג. שם, לט) „נבון וחכם״ (כהרמב״ן, ספורנו ועוד — שם, לג. רשב״ם שם, לט). ולהעיר שגם הראב״ע לא פי׳ החילוק דחכמה ובינה בפ׳ מקץ שם כ״א בפ׳ תשא שם. ואכ״מ.

*) כ״ה ברוב כת״י רש״י שתח״י (וגם בדפוס ראשון ליתא תיבת „חכמים״). גירסא זו בספרי רש״י הובאה גם בדרישה לטחו״מ ס״ז סקט״ו.

תגר״ אינו מכוון להנמשל („מבין דבר מתוך דבר״): „מבין דבר מתוך דבר״ פירושו שהבנת ה„דבר״ החדש מיוסדת על ה„דבר״ הראשון („מתוך דבר״) **ששמע מאחרים: ואילו „שולחני תגר . .** כשאין מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו״, היינו (א) שנושא ונותן (כפירוש הפשוט של „תגר״[8]), (ב) וממעות „שלו״[9].

[ורק חלקו הראשון של המשל מ־ „שולחני עשיר״ ש„כשאין מביאין לו יושב ותוהא״, מכוון ל„חכם״ שרק „שומע מאחרים״ ואינו יכול להוסיף מדילי׳, ולכן „כשאין מביאין לו יושב ותוהא״].

ג) כאשר רש״י מזכיר שם בעל המ־ אמר ה״ז משום שידיעת שם בעל המאמר מוסיפה ביאור, או מתרצת שאלה של תלמיד „ממולח״ (וכמשנ״ת כמ״פ), ומה ניתוסף כאן ע״י הודעת שם בעל המשל — „זו היא ששאל אריוס את רבי יוסי״?

ומה גם שלא זו בלבד שהעתיק רש״י שם בעל המשל — „רבי יוסי״ — אלא עוד מדייק להקדים „זו היא ששאל אר־ יוס״, היינו (א) שאמירת המשל באה כ־ תשובה על שאלה, (ב) שבעל השאלה הי׳ „אריוס״ (ולא כתב רש״י „נכרי אחד״[10] וכיו״ב).

ב. ויש לומר הביאור בזה:

כוונת רש״י כאן היא לתרץ שאלה פְּשׁוּטָה בְּהַמשך הכתובים כאן, שבתחלה אמר משה „הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים גו׳״, ובהמשך דבריו נאמר רק „ואקח . . אנשים חכמים וידועים״[11] ולא נזכר „נבונים״, כפרש״י שזהו מפני ש„נבונים לא מצאתי״[12]. ויש לתמוה[13]: הרי בנוגע למלאכת המשכן מצא משה רבינו בעלי חכמה ותבונה, כמפורש בפ׳ ויקהל[14] „ועשה בצלאל גו׳ וכל איש חכם לב אשר נתן ה׳ חכמה ותבונה בהמה״, הרי מפורש, שנמצאה מעלת ה„תבונה״ ולא עוד אלא שהיתה (לא רק אצל בצלאל שבו נאמר (כנ״ל) „ואמלא אותו גו׳ בחכמה ובתבונה״, אלא גם) אצל „כל איש חכם לב״; ומדוע במינוי דיינים — „נבונים לא מצאתי״[15]?

---

8) להעיר מס׳ זכרון כאן „בכל נוסחאות ספרי דבי רב . . נבון דומה לשלחני עני והוא הנכון״.

אבל: (א) בדפוס א׳ וב׳ דפרש״י וכל כת״י רש״י שתח״י איתא „תגר״, כבפנים. וכ״ה בספרי לפנינו (כולל דפוס ראשון דהספרי). (ב) גם להגירסא „עני״ — הרי פשטות הענין ד„מחזר ומביא״ היינו מכיון שצריך לפרנסה (משא״כ שולחני עשיר).

9) בדפוס א׳ וב׳ ורוב כת״י רש״י שתח״י ליתא תיבת „משלו״. אבל (נוסף לזה שגם בספרי כאן איתא „משלו״ — הרי) בכל אופן זוהי הכוונה ב„מחזר ומביא״, דהיינו „משלו״.

---

*) אבל ביל״ש כאן (כהגירסא בדפוס א׳ ועוד דהיל״ש. ויש גירסא כזו גם בספרי (ראה ספרי הו־ צאת פינקעלשטיין). וראה מדרש לקח טוב כאן) — ששולחני **עני** „יושב ותוהא״ כשאין מביאין לו לראות, **והעשיר** „מוציא משלו״.

(ולהעיר, שלפי גירסא זו, השולחני (עשיר) ש„מוציא משלו״ הוא משל על **חכם**, והשולחני (עני) ש„יושב ותוהא״ הוא משל לנבון (ולפ״ז צ״ל לכאורה, ש„נבון״ אינו „מבין דבר מתוך דבר״).

אבל בבאר יצחק על פרש״י כאן עוד אופן (וגירסא) — שהחכם הוא כשולחני עני „שאין לו רק מה שמביאין אחרים . . אבל הנבון . . העשיר . . מוציא גם מכיסו לראות״. וראה גירסת הספרי במלבי״ם כאן. ואכ״מ.

10) ראה רש״י ס״פ בראשית (ז, ו).

11) א, טו.

12) והוא מעירובין (ק, ב). זח״ב (עב, ב. רא, א). וכן מובן מספרי פרשתנו שם (שמביא רש״י בהמשך פירושו) „ולא מצא אלא שלש״.

13) להעיר מזהר ויקהל (רא, א).

14) לו, א.

15) בחי׳ ופי׳ מהרי״ק על פרש״י (א, טו) מפרש דברי רש״י „לא מצא אלא שלשה״ — ש„לא מצא שיהיו בכל אחד כל אותן (שבע) המדות״ (כ״א רק

[ובפרט ששניהם, מלאכת המשכן ו־מינוי הדיינים, אירעו – לפי פרש"י – בסמיכות זמן זל"ז, שהרי פרשת מינוי הדיינים היתה (כפרש"י בפ' יתרו[16]) ל־מחרת יום הכפורים (או עכ"פ בסמיכות אליו), ובו בזמן הי' הציווי על מלאכת המשכן (כפרש"י בפ' תשא[17])].

ובהכרח לומר, שלא הרי „נבונים" שהוצרכו לדיינים, כבעלי תבונה ש־הוצרכו לעשיית המשכן[18].

וכדי לבאר את יתרון המעלה ש־ב„נבונים" לצורך דיינים לגבי התבונה שהוצרכה לעשיית המשכן – מביא רש"י משל מ„שולחני", לומר לך ש„נבון" כאן (בנוגע דיינים) „דומה לשולחני תגר", כדלקמן.

ג. ביאור הדברים:

בהבנת „דבר מתוך דבר" – ישנם שני אופנים (כלליים): (א) כאשר לומד דבר וענין מסויים, אין לימודו באופן שמבין רק מה ש„שומע מאחרים" ותו לא מידי, כי אם, שמתוך ענין זה הוא מבין מעצמו עוד פרטים נוספים שלא שמעם בפירוש.

(ב) „מבין דבר מתוך דבר" באופן של חידוש ממש. והיינו שלא רק שהוא מרחיב הבנתו בהענין ששמע בתוספות פרטים, אלא שעל יסוד „דבר" זה, הוא בא להבנת דברים חדשים ממש[19].

וזהו החילוק בין בעלי תבונה בנוגע למלאכת המשכן או – לדיינים „נבונים" – דאף שבמלאכת המשכן הי' צורך בתבונה, היינו לא רק לשמוע מאחרים אלא גם להבין „דבר מלבו מתוך דברים שלמד"[20], הרי זוהי רק הרחבת ההבנה ב„דבר" עצמו מיני' ובי', ולא הבנת דבר חדש: משא"כ בנוגע לדיינים, הי' צורך ב„נבונים" שבכוחם להבין (מתוך דבר) דבר שיש בו חידוש ממש.

וזוהי כוונת רש"י בהביאו המשל מ־„שולחני תגר"[21], דגם „כשאין מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו" – שבזה מוסבר, שהכוונה כאן היא ל„נבונים" כאלה ש־אינם מסתפקים במה שמבינים ומרחיבים את הדבר שלמדו (כשולחני המרוויח ממה ש„מביאים לו"), אלא שהם מבינים ע"ז דברים חדשים ממש – כמשל „שול־

ג'), והיו „נבונים" בבנ"י אלא שהיו חסרים במדות אחרות.

אבל מפשטות לשון רש"י (ועד"ז בעירובין שם) „נבונים לא מצאתי" משמע, שלא מצא „נבונים" כלל (ואפילו לא אצל מיעוט השופטים. ולהעיר מחדא"ג מהרש"א נדרים (כ, ב) ש„שבט יששכר שהי' בדורו של משה היו בהו ודאי נבונים").

16) יח, יג.

17) ל, טז. לא, יח. לג, יא. וכן בר"פ ויקהל.

18) ראה גם ל"ת וס' הליקוטים (להאריז"ל) פרשתנו עה"פ (ושם, דבינה לא אשכח, משא"כ „תבונה" (שבפ' ויקהל). ע"ש ע"ד הסוד). וראה זהר שם „נבון כמה דרגין אית בי'".

ולהעיר, שיונתן מתרגם בכ"מ „נבון" „תבונה" (וכיו"ב) – „סוכלתן" (כת"א), משא"כ בפרשתנו מוסיף „(וסוכלתנון) מרעיוניהון".

19) ראה (ע"ד החסידות) אמרי בינה ש' הק"ש פנ"ט (נו, סע"ב ואילך). מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"ד (ע' א'שמה). אוה"ת בראשית כרך ו (תתרכד, ב ואילך). המשך תרס"ו ע' תג. סה"מ תרע"א ע' ט. ובכ"מ.

20) להעיר מרש"י פקודי (לח, כב) שבצלאל עשה „דברים שלא אמר לו רבו". אלא שלכאורה שייך זה למעלת ה„דעת – רוח הקודש" (רש"י תשא שם).

21) ואף ששאלה האמורה מתעוררת רק לקמן (פסוק טו) בהשמטת „נבונים" – מתרץ רש"י שאלה זו בתחילת הענין (ובפרט ששני הפסוקים הם בסמיכות ובהמשך זל"ז). ובפרט שעפ"ז מובן גם הצורך בההקדמה שבפסוק זה – „הבו לכם" (הזמינו עצמכם לדבר. רש"י), שמשמע שיש בענין זה קושי מיוחד.

חני תגר״ שעוסק בדיקו׳ כש„אין מביאין לו״, ומרויח רווחים חדשים.

וטעם החילוק שבין מלאכת המשכן ומינוי דיינים — מובן בפשטות:

בהציווי על עשיית המשכן נאמר[22] „ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו״, „בתבניתם אשר אתה מראה בהר״, שהיתה הוראה מפורשת ומפורטת בכל פרטי עשייתם — ולכן מספיקה „תבונה״ סתם להבין מראיית תבניתם כיצד לעשותם בפועל — ואין צורך בתבונה באופן של חידוש, מאחר שאין מחדשים דבר:

משא״כ בנוגע לדיינים לשפוט את ישראל בכל מיני מצבים ותנאים ובמשך כל זמן הדיינות, ולדון בשאלות וענינים שלא נתפרשו בתורה, שלכן יש צורך לדמות מילתא למילתא וכו׳, להבין ולהסיק מעומקה של תורה באופן של חידוש ממש — צ״ל „מבינים דבר מתוך דבר״ באופן של חידוש.

[ובפרט ע״פ פרש״י בפסוק שלפנ״ז[23], „שהיו ישראל טרחנין . . רואה את בעל דינו נוצח בדין (ואז) אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא כו׳״, שודאי שהיו צריכים ישראל לדיינים „נבונים״ שיוכלו לטפל עם בעלי דין „טרחנין״ כאלה הבאים בטענות וראיות המתחדשות אך זה עתה].

— ו„נבונים״ כאלו (שמבינים דבר מתוך דבר כ„שולני תגר״) — אמר משה רבינו — „לא מצאתי״.

ד. ועפ״ז מבאר רש״י עוד תמי׳ בכללות הענין ד„נבונים לא מצאתי״:

מובן ופשוט, שבקשת משה „הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם״ — למנות דיינים שיש בהם מדות אלו דוקא — היתה בהתאם לרצון השם. ומפורש בפרש״י[24] שדברי משה „לא אוכל לבדי גו׳ איכה אשא לבדי גו״ — „לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב״ה״.

[ואף שפרש״י[25] שכל „שבע מדות״ הדרושות לדיין „אמר יתרו״ (ולא רק אותן המנויות בפ׳ יתרו[26] „ואתה תחזה גו׳ אנשי חיל גו׳״) — הרי פשיטא שמשה לא הי׳ מסכים לדבריו לשנות סדר הנהגת משפט העם בלי הסכמת הקב״ה, וכמפורש בפרש״י עה״פ[27] „איעצך . . וצוך אלקים״ — „המלך בגבורה אם יצוה כו״, וא״כ ודאי שגם על פרטי הדברים היתה הסכמת הקב״ה].

וכיון שכן תמוה — כיצד יתכן שהקב״ה הסכים שאחד מתנאי הדיין הוא שצ״ל „נבון״, כאשר לא היו „נבונים״ בזאת שעה בין בנ״י — „נבונים לא מצאתי״?

וע״פ הנ״ל יש לומר, שהתואר „נבונים״ כנ״ל כולל שני סוגים זה למעלה מזה: א) נבונים סתם — „מבין דבר מתוך דבר״ (כפי שהי׳ אצל עושי מלאכת המשכן), ב) „נבונים״ בתכלית השלימות — „כשולחני תגר״, באופן של חידוש, כנ״ל בארוכה. וכוונת רש״י ב„נבונים לא מצאתי״ היא להסוג הנעלה ד„נבונים״ (שבזה האריך רש״י לפנ״ז, כנ״ל), אבל מובן ופשוט שהדיין צ״ל (עכ״פ) במעלה

22) תרומה כה, ט. שם, מ.

23) א, יב.

24) א, ט. שם, יב.

25) לקמן פסוק טו.

26) יח, כא. — וראה בארוכה מפרשי רש״י פרשתנו שם (א, טו) בנוגע ל„שבע מדות״ הנ״ל. וראה משנה למלך לרמב״ם הל׳ סנהדרין רפ״ב.

27) יתרו שם, יט. שם, כג. — ולהעיר מרש״י שם, כא „ברוה״ק שעליך״.

ד„גבון" סתם, „מבין דבר מתוך דבר" כאופן הא' הנ"ל – ולהם כיוון משה כשדרש (בהסכמת הקב"ה) „הבו גו' ונבונים"[28] – ונבונים כאלה אכן היו ומצאום ונמנו.

[אלא שכדי לרמז שמשה לא מצא נבונים בשלימות כ„שולחני תגר", משמיט אח"כ הכתוב הפרט ד„נבונים" (אף שה־אנשים שמנה משה היו גם „נבונים", ולא היתה חסרה אצלם אלא השלימות שבזה, כנ"ל)].

ובדרך זו יש ליישב גם דברי ה־רמב"ם בענין זה: בהל' סנהדרין ריש פ"ב פסק הרמב"ם „אין מעמידין בסנ־הדרין כו' אלא אנשים חכמים ונבונים, מופלגין בחכמת התורה כו'". ואינו מובן: כיון שאחז"ל[29] ש„נבונים לא אשכח" אפילו בימי משה, איך פסק הרמב"ם ש„אין מעמידין כו' אלא אנשים חכמים ונבונים"?

יש מפרשים[30] „דהאי אין מעמידין דקאמר הרמב"ם היינו היכא דמשתכחי נבונים אבל אי לא משתכחי לא מי־עכבי", וע"ד דברי הרמב"ם להלן בה־פרק[31], ש„ב"ד . . צריך שיהא בכל אחד מהן שבעה דברים ואלו הן חכמה וענוה כו'", ש„פשוט הוא שכל זה אינו לעיכובא"[32]. אבל מפשטות לשון הרמ־ב"ם „אין מעמידין כו' אלא כו' ונבונים" משמע[33], שדין זה (שברישׁ הפרק) ה"ה לעיכובא[34].

וע"פ הנ"ל י"ל, שכוונת הרמב"ם ב„אין מעמידין כו' אלא כו' ונבונים" היא ל־„נבונים" סתם שזהו תנאי לעיכובא (בסנ־הדרין[35]) ו„נבונים" כאלו היו בימי משה (וגם לאח"ז): ודברי הגמ' שבימי משה „נבונים לא אשכח" היינו „נבונים . . כ־שולחני תגר", כנ"ל.

ה. אלא שעדיין יש מקום ל„תלמיד (עכ"פ) ממולח" להקשות: מאחר שאנו אומרים, שזה שהכתוב מרמז (בהשמטת תיבת „נבונים") ש„נבונים לא מצאתי" הכוונה ל„נבונים" בתכלית השלימות – הרי נמצא, ש(גם) ל„נבונים" כאלה התכוון משה בבקשתו „הבו לכם אנשים גו' ונבונים". והדרא קושיא לדוכתא: איך דרש הקב"ה תנאי זה בשעה שידע ש„נבונים (כאלה) לא אשכח"?

ועכצ"ל, כי היות שתכונה זו בדיין הוא ענין נחוץ ביותר, אשר ע"כ יש להשתדל ולעשות כל מה שאפשר כדי למצוא גם „נבונים" כאלה: ולכן נזכר בתורה תנאי זה (בדרישת משה), אף ש„נבונים לא מצאתי", להדגיש, שתכלית

---

28) ואולי י"ל שזהו דיוק הלשון „הבו לכם גו' ונבונים" – שבנ"י הזמינו „נבונים", היינו נבונים סתם, אלא שמשה אמר „נבונים לא מצאתי", „נבונים" כרצונו של משה, „כשולחני תגר".

29) נסמן בהערה 12.

30) צידה לדרך פרשתנו שם. וראה לח"מ שם.

31) ה"ז.

32) ל' הלח"מ שם (בסופו). וראה גם רדב"ז שם. כס"מ שם (ה"ו). צידה לדרך פרשתנו שם. ועוד.

33) ראה תוד"ה מתני' – מנחות פג, ב. – וכן מפורש (בעניננו) במנ"ח מצוה תצא.

34) ובפרט שבנוגע לכהנים ולויים מפרש הרמב"ם (שם ה"ב) „מצוה כו' ואם לא מצאו אפילו היו כולם ישראלים ה"ז מותר" – שמזה משמע, דהתנאים שבה"א שם הם לעיכובא.

35) משא"כ בסתם ב"ד, שבזה קאי להלן ה"ז שם, שצ"ל ז' מדות אבל אינם לעיכובא.

ולהעיר שבה"ז הזכיר הרמב"ם רק מעלת ה־חכמה ולא בינה (אף שמעתיק מהכתוב „חכמים ונבונים"). והיינו שס"ל ש„נבונים" לא נחשבת מדה בפ"ע (מז' המדות) אלא נכללת ב„חכמה", כמו ש־האריכו במפרשים (לח"מ לרמב"ם שם. ראנ"ם וצידה לדרך פרשתנו שם).

השלימות ב„דייק" היא, כשיש בו גם מעלה ותכונה זו.

והקדים רש"י „זו היא ששאל אריוס את רבי יוסי" – שבזה מרמז לשני ענינים:

א) המשל ד„שולחני תגר" נאמר על ידי רבי יוסי, שהי' מצויין במעלה ומדה זו ד„תבונה" באופן מיוחד, וכמארז"ל[36] „משמת רבי יוסי פסקה הבינה" [וכ־ דמצינו שמעלת רבי יוסי היא „נימוקו עמו"[37], „פירושו עמו, לתת טעם לכל דבריו שהי' מיישב את דבריו"[38], היינו לימוד באופן של טעם והסברה (בינה[39]) – ולכן ר' יוסי „לשיטתו", בהתאם למע־ לתו, הוא שהכיר והדגיש את גודל ענין ה„תבונה" בכל שלימותה, הנדרשת כתנאי בשופטי ישראל (הראויים לשמם), והיינו שיהיו כמו „שולחני תגר" בהמשל[40].

ב) לאידך, שאלה הנ"ל של ה„תלמיד ממולח" [מדוע דרש הקב"ה שצ"ל „נבו־ נים" בשעה שידע שנבונים לא אשתכח], אינה שאלה רצוי' – ולזה רמז רש"י בהקדימו כי „זו היא ששאל אריוס את רבי יוסי"[41], כלומר, אין זו שאלה של חכמי ישראל, אלא של אינו יהודי, ועוד זאת, שזוהי שאלתו של „אריוס" שהי' כומר. והיינו כי שאלה כזו (שאינה בענין הבנת דברי תורה, אלא) על הנהגת הקב"ה, יכולה לגרום חלישות ח"ו ב־ עניני אמונה כו'[*41].

וזהו שמשמיענו רש"י בהביאו „זו היא ששאל אריוס את רבי יוסי", להזהיר את ה„תלמיד הממולח" משאלות כאלה, אע"פ שאין זו שאלה של הבל, והראי', שרבי יוסי השיב על שאלה זו, ועוד זאת – שהשאלה הועתקה ונקבעה בתורה

---

36) ירושלמי סוף סוטה.

37) גיטין סז, א. וש"נ.

38) רש"י שם.

39) כ"כ בפני משה לירושלמי סוטה שם.

אבל להעיר מפרש"י לאבות (פ"ג מי"ז) ד„דעת" היא מה ש„מראה וגותן טעם לדבריו", ו„בינה שיודע להבין אבל אינו מראה טעם" (וראה רבינו יונה שם). – ובלקוטי לוי"צ על זהר (ח"א ע' קיח) שר' יוסי הוא בחי' דעת. ואכ"מ.

40) י"א שרבי יוסי זה (שאצלו שאל אריוס שאלה זו) אינו רבי יוסי התנא (ש„נימוקו עמו"), כ"א ר' יוסי האמוראי, חברו של ר' יונה [שהי' להם מו"מ עם ארסקינס – ירושלמי ברכות פ"ה ה"א. מגילה פ"ג סה"א. ועוד] – כי אריוס הכומר חי בזמן האמוראים.

אבל נוסף לזה שסתם רבי יוסי הוא רבי יוסי (בן חלפתא) התנא, הרי עוד ועיקר: מקור הדברים הוא בספרי, וא"כ לא יתכן שהכוונה לר' יוסי האמוראי, שהרי בספרי הובאו דברי התנאים (כמו במשנה)*.

[ויש להוסיף, שגם את"ל שהכוונה לר' יוסי

---

*) ולהעיר, שבדפוס שני וכמה כת"י רש"י (שתח"י) הגירסא היא „אדרינוס" (או „אדריאנוס קיסר") שחי בימי התנאים. אבל בספרי לא הובאה גירסא כזו.

האמורא – הרי ע"פ הידוע בענין ד„דייק בשמא" (יומא פג, ב) מובן, דכיון שנקרא באותו השם של רבי יוסי התנא, מסתבר לומר, שתכונותיו היו דומות לתכונותיו של רבי יוסי התנא (ע"ד משנ"ת במק"א (לקו"ש חי"ז ע' 358 ואילך) בנוגע לר' שמעון בן נתנאל ורשב"י), היינו שגם אצלו היתה התכונה ד„בינה" („נימוקו עמו").

41) ואין זו סתירה לפשטות הענין, ששאלתו של „אריוס" היתה רק „מה בין חכמים לנבונים" (ולא שאלה הנ"ל של ה„תלמיד ממולח") – כי מפשטות הענין משמע, ששאלתו היתה על לשון „נבונים" שבכתוב זה דוקא, והיינו משום שלא הי' קשה לי' מהו החילוק בכלל בין חכמים לנבונים (שזה הי' ידוע לו, ומצינו ריבוי כתובים בתנ"ך שבהם נאמר „חכמה" ו„בינה" וכיו"ב), אלא רק כאן הוקשה לי', דכיון ש„נבונים לא מצאתי", עכצ"ל שהכוונה לדרגא מיוחדת בענין ה„נבונים", כנ"ל באורך.

*) להעיר מזח"ג קנט, א.

(שהרי רק מספר מועט ביותר מהשאלות ששאלו חכמי או"ה את חכמי ישראל מפורש זה בתורה).

ו. ויש להוסיף ע"ד הרמז והסוד:

בשם „אריוס" — כלולות אותיות „אור", ואיתא בזהר[42] ש„אור" קאי על חכמה, ועפ"ז יש לומר, שענינו של „אריוס" הי' — חכמה דלעומת זה[43] (כידוע ד„זה לעומת זה עשה האלקים"[44], שכנגד ענין של קדושה יש דוגמתו ב„לעומת זה").

וזהו „ששאל אריוס את ר' יוסי" — ש„חכמה" דלעו"ז „שואלת" מהו גודל העילוי ב„נבונים", עד כ"כ, שאף שידע הקב"ה ש„נבונים לא אשכח", מ"מ דרש שתהי' אצל שופטי ישראל גם מעלה זו?

ועל זה ענה רבי יוסי — שזוהי בינה דקדושה, כנ"ל, כשהיא בתכלית השלימות של „מבין דבר מתוך דבר", שדוקא בה יש ענין החידוש — „כשולחני תגר".

ויש לקשר זה עם הזמן שקוראים פרשת דברים — שבת חזון (ולפי קביעות שנה זו — בתשעה באב שחל בשבת ונדחה):

ידוע ש„איכה אשא לבדי" הוא ע"ד ומעין הענין ד„איכה ישבה בדד"[45] (וזהו הרמז דשבת חזון, השבת שלפני תשעה באב, בפרשת השבוע). וכיון שהענין ד„הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וגו' ואשימם בראשיכם" בא לתקן המצב ד„איכה אשא לבדי", מובן מזה, שבפנימיות הענינים הרי זה מרמז על ביטולה של גלות („איכה ישבה בדד") ע"י מינוי השופטים.

ויש לומר הביאור בזה:

אחד מהענינים העיקריים שיתחדשו בעת[46] הגאולה האמיתית והשלימה הוא — שאז „ירחיב ה"א את גבולך"[47], כיבוש ג' ארצות קיני קניזי וקדמוני[48]. ומבואר בספרים[49] ההפרש ברוחניות בין כיבוש ז' ארצות (שנכבשו בעת כיבוש ראשון ושני) וכיבוש ג' ארצות דלעתיד לבא — שז' אומות הם כנגד ז' מדות דלעו"ז, וג' ארצות שיכבשו לעתיד לבא הם כנגד המוחין דלעו"ז שנחלקו לשלש, חכמה בינה דעת.

שאחד החידושים דלעתיד לבוא הוא

---

42) כן הובא בכ"מ בשם הזהר (סידור עם דא"ח עדר, א. סה"מ תש"ג ע' 164. סה"מ תש"ד ע' 22. ועוד). ובאמרי בינה ח"ג (קה"ת תשמ"ה) פרק קנה בשם הזהר „אור חכמה קדמאה" (ראה זח"א ל, ב. זח"ב קסז, א). וראה סה"מ תרפ"א ע' רמא (מזח"א טז, ב. כב, ב). וראה לקו"ת בהעלותך (לד, ג), מטות (פב, רע"ג) ובנסמן שם. — וראה ס' הבהיר סי' קמו.

43) ויש לקשר זה עם דברי ימי חייו של אריוס — שהי' כומר שייסד כת חדשה בדת הנוצרית, המדגישה את האחדות של האלקות, בניגוד לאמונת השילוש שהיתה מקובלת בדת הנוצרית, כמסופר בדברי ימי העמים (וראה צמח דוד ח"ב שנת ד"א פ (אלא ששם איתא „אריאן" ולא „אריוס")).

וזוהי השייכות לדרגת החכמה (דקליפה) — כי חכמה, שהיא נקודה (אחת) בלבד, הו"ע האחדות, משא"כ בינה ענינה ריבוי (פרטים).

44) קהלת ז, יד.

45) יל"ש פרשתנו עה"פ איכה אשא. ועוד.

46) ועוד לפני (השלימות ב)זה: ואשיבה שופטיך כבראשונה. וראה רמב"ם (הל' סנהדרין פי"ד ה"ב) דקאי על סנהדרי גדולה שחוזרת כו' ואח"כ לירושלים.

47) פ' ראה יב, כ. שופטים יט, ח — וראה רמב"ם הל' מלכים פי"א ה"ב, שזהו אחד מהמקומות האחדים בתורה (חומש) שמפורש ענין הגאולה העתידה (משא"כ „דברי הנביאים . . כל הספרים מלאים בדבר זה").

48) ספרי פ' ראה שם. רש"י פ' שופטים שם.

49) ראה מאמרי אדה"ז — תקס"ה ח"ב ע' תשצח ואילך. ובארוכה ד"ה אל תצר לאדמו"ר ה' אמצעי (מאמרי אדמו"ר האמצעי פרשתנו (קה"ת, תשמ"ו) בתחלתו ע' ג ואילך).

– שאז יהי' ענין המוחין בתכלית ה־שלימות (ובלשון הרמב"ם[50] שאז יהיו ישראל „חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם" – חכמה דעת ובינה (השגה)), שלכן יכבשו אז את המוחין דלעו"ז, ארץ קיני קניזי וקדמוני.

וזהו מה שמרמז רש"י – „זו היא ששאל אריוס את רבי יוסי", שכיבוש ותירוץ וביטול שאלתו של אריוס על ידי רבי יוסי, ה"ז ביטול חכמה דלעו"ז והפיכתה לקדושה – מעין ודוגמת כיבוש ג' הארצות דלעתיד לבא.

---

50) בסיום וחותם ספרו.

(משיחת ש"פ דברים תשמ"ו)